

מכתבים למערכת

לכבוד העורך,
שלו רב וברכה,

הנני מאשר בתודה קבלת אסיא (טבת תשמ"ה) עם סקירתי הביבליוגרפית, וברצוני להודות לך גם על התוספת של ערך ק"י, ואינו דומה שונה ק"ט לשונה ק"י. ציון מענין שצריך היה להיזכר.

אך יש לי גם הסתייגות. מהדורת ירושלים תשכ"ה אינה אלא מהדורת צילום של ההוצאה הראשונה ירושלים תרנ"ט. ונדמה לי כי בכל הספרים שדנו בענין הנידון מאז תרנ"ט — וזה כנראה החל מערך ט שבסקירתי — אף אחד לא הזכיר ולא התייחס לדברי בן איש חי אלה. וצריך לומר שנעלמו מעיני כולם — וגם לזה יש משמעות כלשהי — או שהיו כאלה שסברו שאין הם לענין.

הניסוח שבדברים הנו ניסוח הלכתי. לדעתך התיר בן איש חי לנתח עם הארץ. כך יבין כל מי שיקרא: מתיר ניתוחי מתים לצורך לימודי רפואה בע"ה. ולי נדמה כי לא כך היה צריך לנסח. המחבר דן במאמרים ע"ה מותר לקורעו כדג ומגבו, ועסק באפולוגטיקה כלפי "אחד אפיקורוס שמתריס". ומצא הסבר אשר על ידו "נסתם פיו". אבל מכאן ועד פסק הלכה סיטונאי כלפי כל עמי הארץ (ומי אינו עם הארץ כיום), או כלפי "עם הארץ" מסוים, עדין רחוקה הדרך.

לי נראה שאילו היה ידוע לי מקור זה הייתי מנסחו בדיוק כפי שנכתב בהמשך שנכתב, ואולי אף לא הייתי מקדיש לו ערך אלא מזכירו בדברי ההקדמה הקצרים שלי, או באיזו שהיא הערה.

בכל אופן יישר כוחך על שגילית לנו דבריו אלה של בעל בן איש חי. ולענין שדן בו הבן יהודע יעויין אוצר הגאונים (תשובות) לדף מט ע"ב באריכות וברי"ף ור"ן ורא"ש שם, ויעויין דבריו של הג"ר חנוך ארנטרוי בשנתון הפרנקפורטי JJLG, 15, 99, וכיוון ביסוד לדברי שפת אמת במקום. ואכמ"ל.

והנני בזה בכל הכבוד ובידידות,
הרב קלמן כהנא

תשובת העורך

תודה לכת"ר על הערותיו.
לשאלה האם כוונת הבן יהודע לפסק הלכה או רק לאפולוגטיקה, קשה להכריע ללא עיון מדוקדק בדבריו על הגמרא פסחים מט: והמעייין יבחר.

לגבי דעות הפוסקים האחרים בנושא זה, "אין 'לא ראינו' ראייה" (זבחים פרק י"ב משנה ד'), ואף ראינו כעין זה בדברי החזון אי"ש (אהלות סי' כ"ב סוף אות ל"ב) שכתב וז"ל: "איברא מה שכתב החת"ם סופר דיש בזה [בניתוחי מתים] גם כן משום איסור הנאה, ואם כן אף בפורש מדרכי ציבור שאין אנו מוזהרין על ניוולו* אסור, צ"ע דאפשר דכיון דאין כאן רק ראייה בעלמא ואין ראייה זו נמכרת בשכר לא מקרי הנאה" עכ"ל.

ברור מדבריו שאם אין איסור הנאה בעצם ההסתכלות בניתוחי מתים* , אזי לגבי הפורשים מדרכי ציבור אין גם איסור ניוול, ואם כן יהיה מותר לנתחם לאחר מיתה.

אמנם יש לדון על פי דברי החזו"א גופו ביו"ד סי' ב' סוף אות ט"ז שכתב כי בזמן הזה אין דין מורידין לגבי הכופרים, וא"כ יתכן שכן נהיה מוזהרין על ניוולם. ואם אמת הדבר אזי אין בדברי החזו"א באהלות מקור להתר מעשי בזמן הזה.

* ההדגשה שלי (מ. ה.).

** ראה שו"ת הר צבי יו"ד סי' רע"ח, ושו"ת חלקת יעקב ח"א סי' פ"ד.

לכבוד העורך

שלום וברכה,

לאחרונה עסקתי בבירור הלכה למעשה בענין ניתוחי מתים, ולמרות שכבר דשו בה רבים, אעפ"כ אני קצת נבוך בשתי נקודות, ואני כותב אליך אולי ידוע לך אם עסקו בנקודות אלו.

א. כפי הנראה מרוב הפוסקים שעסקו בנושא¹, עיקר ההתנגדות לניתוחי מתים היא משום בזיון המת וניוולו. מהי ההגדרה של ניוול? האם ניתוח גופה על שולחן ניתוחים כפי שנעשה כיום בתנאים רפואיים, ייחשב כניוול? הלא גם אדם חי עובר ניתוח! והמענין הוא שמצאתי בשו"ת בנין ציון, סי' קעא, שהוא כידוע מן המחמירים, האוסר ניתוח גופה גם במקרה של הצלת נפש לפנינו, ובכדי לתרץ את הסתירה נגדו מגמ' בערכין, שקורעין את בטן האם להוציא את הולד, כותב שניוול נקרא מה שנקרא ניוול גם גבי החי, ולכן ניתוח קיסרי אינו נחשב לניוול. ורק לפתוח בטן המת ולנתח בני מעיו שזה משקץ ומתעב המת בעיני רואיו, ייקרא ניוול. ואילולא דברי הנודע ביהודה המפורסמים אפשר היה לחלק בין ניתוחי מתים לפתיחת הקבר במסכת ב"ב, או אפי' לבדוק אם האדם הוא טריפה בחולין יא, שהרי צריכים לבדוק אותו מכל הטרפויות, שזה באמת ניוול, אבל כשרופאים רוצים לבדוק תוצאות של טיפול במחלה (ולא לצרכי לימוד לסטודנטים) אפשר לומר שזה לא נחשב ניוול. אמנם הנודע ביהודה מדבר במקרה של ניתוח לברר בנוגע למחלה מסויימת, ובכל זאת סבור שזה ניוול המת, ומדמה לדברי הגמ'. ואולי, בזמנו ניתוח ממין זה כרוך היה בניתוח מקיף בכל חלקי הגוף, שזה גם נחשב לניוול. (אין לי ידיעות בהיסטוריה של פתולוגיה בתקופת הנודע ביהודה).

עכ"פ, לפי הגדרת הבנין ציון, שזה נמדד לפי מושגי החי, דומני שיש צורך לבדוק את הנושא. ומעניין שהגר"מ פיינשטיין שליט"א ב"אגרות משה" יו"ד ח"ג סי' קמא, מתיר מאותו טעם לעשות ביופסיה, ואיני רואה מה החילוק בין זה לניתוח לבדוק מימצא רפואי, אם לאחר הבדיקה החלקים ייקברו.

ב. הנקודה השניה היא ניוול המת באדם שאינו עושה מעשה עמך. אדם שניתן היה לנוולו מחיים, האם יש חיוב להיזהר מלנוולו לאחר מותו? ולכאורה ממעשה חזקיה שגרר את עצמות אביו בחבלים, חזינן שאין חיוב של כבוד למת שהיה רשע!

1. ראה ביבליוגרפיה מקיפה ומוארת על "ניתוחי מתים" מאת הרב קלמן כהנא לעיל עמ' 303-338. — העורך.

אודה לך מאד אם תוכל להפנות אותי למי שדן בנקודות אלו. אם לאו, אולי כדאי להביא את הדברים לדיון פומבי.

ואחתום ברוב ברכה...

הרב משה קורצטג
יוהנסבורג, דרום-אפריקה

תשובת העורך:

א. כאשר נערכת נתיחה שלאחר המוות (P.M), בדרך כלל (גם כיום) הנתיחה איננה מתבצעת באופן המזכיר נתיחת אדם חי, והניוול המעשי איננו מוטל בספק לכל מי שמכיר את המציאות מקרוב.

אמנם אם נתיחה שלאחר המות תבוצע באותם תנאים של נתיחת חולה, דהיינו:
1. בידוד וכיסוי של השטחים הלא מנותחים תוך יצירת "חלון" המיועד לאזור החתך בלבד,

2. שמירה על נקיון וספיגת דימום באזור המנותח,

3. הקפדה שיוצאו (זמנית) מן המת רק החלקים ההכרחיים לבירור הרפואי הנדון, אזי יתכן שניתן יהיה ליישם את דבריו של הגר"מ פיינשטיין שליט"א גם לניתוחים מעין אלה. עד אז, כל זמן ששיטת העבודה ב-P.M היא שונה, לא ניתן לערער על דברי הנוב"י והחת"ס.

ב. לענין מי "שאינו עושה מעשה עמך" ראה בפירוש בן יהוידע לבעל הבן איש חי על הגמ' פסחים מ"ט (הובא בביבליוגרפיה על "ניתוחי מתים" מאת הרב קלמן כהנא לעיל, עמ' 307, ערך קי), ואת מכתבו של הרב קלמן בהנא ותשובת העורך, לעיל עמ' 317-318.

מפתח נושאים

58	על חלב אם		אבילות
136	על שתי תרופות	43-42	על נפל
		48	על חינוך
161	גבאי, פרישתו מעבודה		אבני מרה — ראה מרה
	גיד הנשה — ראה עצבים		אבני שתן — ראה כליות
	גמילה	103	אוסטאופורוזיס, בזקן
	מאלכוהול — לענין	147	אח, כבודו
60-59	"קורדייקוס"		אינקובטור, האם נחשב להמשך
57-56	מהנקה — זמנה	45	ההריון
104	גפיים, חולשתם בזקן		איסור הנאה
		50-49	בהסתכלות בנפל מת
108-104	דופק, הפסקתו בזקן	49	בנתיחת נפל מת
131	דכאון, כחולי נפשי		אכינקוקוס
119-118	דליריום, בגיל הזקנה		ראה טחול, כבד, ריאות
118-117	דמנציה, בגיל הזקנה	119	אמנויה, בגיל הזקנה
	דפרסיה — ראה דכאון		אמפיזמה — ראה ריאות
	דרכי מרה — ראה מרה		אמפימה — ראה מרה
	דרכי שתן — ראה כליות	46	אנינות, על נפל
		130	אפילפסיה, כחולי נפשי
	הורים, כבודם — ראה "כיבוד		אריכות ימים — ראה זקנה
	אב ואם"	146	אשה, חיובה כלפי בעלה
147	הורים חורגים, כבודם		"אשר יצר"
	הורמונים, אי איזון בהם	135	ברכתה בחולה עם קטטר
97	בתהליכי הזדקנות		ברכתה כמתן שתן
97-94	הזדקנות, תהליכיה הביולוגיים	135	לצורך בדיקה
99	הזדקנות מואצת		
	הידרוצפלוס, הידרקון,		ביטול תורה, לשם תמיכה
	ראה עצבים	54	בבי"ח
	היפוגליקמיה, שבעקבות	55-51	בית חולים, המצווה בהחזקתו
60-59	ארוחה לענין "קורדייקוס"	55-54	בבית חולים דתי
	היפותרמיה, כגורם מוות		בכור, ירושתו כשגולד לאחר
101	בזקנים	44	נפל
	המטוריה — ראה כליות		בעל
	הנקה	68	נוכחותו בחדר לידה
	ברכה ותפילה של האם	146	חיוביו לאשתו
57-56	בזמן ההנקה	134	בקבוק שתן, תפילה בסמוך לו
58	ברכת היונק על החלב		ברכת הנהנין
57-56	זמן הגמילה ממנה	136-135	על אכילה דרך זונדה

112	גודש ריאתי	58	צניעות בה
115,105	רעד	69	התעמלות, בשבת
115	שבץ מוחין		
115,112	שגדין		זונדה, ברכת הנהנין
108,104	שיניים, נשירתן	136-135	על אכילה דרכה
105,104	שמיעה, חולשתה		זיקת אישות
115		24-23	במעמד הר סיני
105	שתן, עצירתו	23	לאחר "החייאת מתים"
103	תיאבון, ירירתו	23	לאחר "יציאת נשמה"
87-85	זקן, קימה בפניו	26-20	לאחר ניתוח לב פתוח
114	תזונה, המומלצת לו		זקן
	זקנה	84	ההבדל בין זקן לזקנה
81-80	הברכה בה	89	חזקת חיים לגביו
90-87	הגדרתה		טיפול בו
82-81	הקשיים בה	149-141	החיוב בכך
98	השפעת התורשה עליה	144-143	קדימויות בטיפול
111,98	השפעת חיי המין עליה	77-75	יחס החברה אליו
114	זריקה, ע"י הכן להוריו	87-84	כבודו
		87	כהורה
	חוט השדרה — ראה עצבים	87-86	כשאינו ת"ח
144	ח"ל, נסיעה לצורך הוריו	116-112	כהן, כשרותו לעבודה
137	חוקן, בשבת	116-112	מחלותיו במקורות היהדות
147	חותן וחותנת, כבודם	103	אוסטאופורוזיס
103	חוש הטעם, ירירתו בזקן	104	גפיים, חולשתם
	חזה אויר — ראה ריאות	108-106	דופק, הפסקתו
161	חזן, פרישתו מהעבודה	103	חוש הטעם, ירירתו
89	חזקת חיים, בזקן	105,103	טרשת עורקים
58	חלב אם, ברכה עליו	111	
	חלבונים תאיים, הנזק	105-104	יציבות ההליכה, ירירתה
97	להם במצבי הזדקנות	115, 109	
	חליצה, האם לידת נפל	112	כלי דם, סחימתם
43	פוטרת ממנה		לב
	טומאה —	112	אי ספיקת לב
		108	דום לב
46	אזהל המת, ע"י נפל	108-106	חולשתו
45-44	לידה, לאחר לידת נפל	109,106	מין, ירידה בפעילות בו
45-44	נידה, לאחר לידת נפל	111	
	טחול	105	עיכול, חולשתו
261-454	בתלמוד ובנו"כ	106	עצבים, פגיעות כמערכת
260	אכינוקוסס בו	104-110	ראיה, חולשתה
261	הגדלתו	109	
261	הצטמקותו		ריאות
260-259	חסר מולד שלו	113	כצקת ריאות

	לענין התעמלות	40-27	השתלתו
69	ופיזיותרפיה בשבת		ניתוח לב פתוח,
161	מוהל, פרישתו מעבודה	19-15	אופן הביצוע
40-28	מוות מוחי, קביעתו		לענין זיקת אישות
	מוח – ראה עצבים	26-20	בין המנותח לאשתו
	מוטציות תאיות	21-20	לענין טריפה
97	בתהליכי הזדקנות	22	לענין נבילה מחיים
	מושב זקנים		בזקן
53	המצווה בהחזקתו	112	אי ספיקתו
130	מחלת הנפילה	108	דום לב
129	מחלת הרדיפה	108	התקף לב
	מחלת נפש	108-106	חולשתו
126-123	הגדרתה	46	לריה, בנפל
144	בהורים	156-152	לויים, פרישתם מעבודה
	מילה	68	לידה, נוכחות הבעל בה
48-47	לאחר המוות, בנפל		"לפני עור"
48	לאחר שכבר נקבר		לענין האכלת חולה
48	בשבת, בנפל		שאיננו מברך
67-61,46	קריאת שם לפנייה	135	
111,98	מין, השפעתו על ההזדקנות		מכונת לב-ריאה
109,106	ירידה בפעילות בו בזקן		השימוש בה בניתוח לב פתוח-16-19
111			כתחליף ללב לענין טריפה
	נבילה, מחיים	26	ונבילה מחיים
22	לענין ניתוח לב פתוח	161	מלך, פרישתו מעבודה
45-44	נדה, לאחר לידת נפל		מעלית, שימוש בה
	ניתוח לאחר המות	139-137	בשבת לחולה
342-341	ב"אינו עושה מעשה עמך"		מערכת העיכול - ראה עיכול
342-341	ללא נוול		מערכת העצבים - ראה עצבים
50-48	בנפל	47-46	מציבה, על נפל
	ניתוח לב פתוח – ראה לב		מצה, אכילתה בזקן או חולה
	נפל	253-249	מרה, בתלמוד ובג"כ
43-42	אבילות עליו	251	אבני מרה
46	אנינות עליו	254	אמפימה
46	הלוייתו	250	דרכי המרה
50-49	הסתכלות בו	254	העדר דרכי מרה
44	חלול שבת עבורו	253-251	העדר כיס המרה
46	טומאת אהל המת על ידו	250	התנקבות כיס המרה
45-44	טומאת לידה עליו	131	מרה שחורה, כחולי נפשי
45-44	טומאת נדה עליו		משלוח מנות, קיומו
44	ירושת בכור לענינו	139	בחולה מאושפז
43-42	"כלו לו חדשיו"		מתנות לאביונים
48-47	מילתו	139	קיומן בחולה מאושפז
48	לאחר המוות		מדידה

232	ניקבה	48	לאחר שנקבר
105	עיכול, חולשתו בזקן	48	בשבת
96	עמילואיר, בתהליכי הזדקנות	47-46	מצבה עליו
	עצבים, מערכת	46	נר נשמה עליו
106	בזקן – חולשתה	50-48	נתיחתו לאחר המות
281-271	בתלמוד ובנו"כ	49	לענין איסור הנאה
277	אוטם מוחי	49	לענין עיכוב הקבורה
277	אטרופיה מוחית	46	סעודת הבראה עליו
276	גיד הנשה	43	פדין הבן בו
278	גידול מוחי	43	פטור מחליצה על ידו
274	"דורה"	46	צידוק הדין עליו
277	הידרקון הראש (הידרוצפלוס)	43-42 48-46	קבורתו
276-275	"זנב הסוס"	46	קדיש עליו
277	זעזוע מוח	46	נר נשמה, בנפל
280	חבלה בעמוד השדרה		
275	חוט השדרה	144	סבא וסבתא, כבודם
278	טפילים מוחיים		סיר, של צרכים – ראה עביט
278	מורסה מוחית	159-157	סנהדרין, פרישה מהם
270	מוח הקטן	46	סעודת הבראה, בנפל
274	מרפס קדמי	248,241	סרעפת, בתלמוד ובנו"כ
276	נוון גילטינזי		
277	נזל מוחי-שדרתי		עבודה, פרישה ממנה
281	נזירוכירורגיה		- ראה פרישה
276	סירינגומייליה	130	עביט, תפילה בסמוך לו
275	עלי העורף		עיכול, מערכת –
276	עצבים סקרליים	250-226	בתלמוד ובנו"כ
276	עצם העצה	230-226	ושט
274	"פיה"	229	אטומו (אטרוזיה)
278	ציסטה מוחית	228	חסר מולד שלו
279	קרום המוח, ניקובו	230	טפילים בו
278	שגרון	228	כפול
		230-229	ניקב
	פג, ששהה באינקובטור	239	חלחולת - צניחתה
45	מאימתי מונין לו ימיו	239	טחורים
43	פדין הבן, בנפל	238-237	מעיים, התקבוחם
139	פורים, קיום מצותו בחולה	237	סעיפים בהם
131	פיגור שכלי, כחולי נפשי		פי הטבעת
137,69	פיזיותרפיה, בשבת	236	איטמותו
137	פעמון חשמלי, לחולה בשבת	239	נצור בו
	פצעי לחץ	233-230	קובה
136	מריחת קרם מונע בשבת	233	טפילים בה
99	פרוגריה	233	כיב בה

161	רב, פרישתו מעבודה	167-147	פרישה מעבודה עקב גיל
161	רופא, פרישתו מעבודה	161	גבאי
137	רחיצה, לחולה בשבת	161	חזן
225-212	ריאות, בתלמוד ובנו"כ	156-152	לויים
212	אדר	161	מוהל
216-215	אוטם ריאתי	161	מלך
215-213	אונות הריאה	159-157	סנהדרין
217	אטרופיה ריאתית	161	רב
217	אכינקוקוס	161	רופא
219-218	אמפיזמה	161	שופט
219-218	בועות	161	שמש ביהכ"נ
223-222	גודש ריאתי	157-156	שירות צבאי
218	גידול ריאתי	129	פרנויה, כחולי נפשי
213-212	גרגרת		
222-221	דלקת ריאות	157-156	צבא, פרישה ממנו
222	דמם ריאתי		צדקה
220	הדבקויות ריאתיות	147	חיובה
217	חזה אויר	148	קדימויות בה
225-223	"טינורי"	147	שיעורה
216	טפילים ריאתיים	46	צידוק הדין, על נפל
222,217	"יבש"	57-56	ציסטה - ראה כליות, עצבים
216	מורסה ריאתית		צניעות, בהנקה
219,217	נמק ריאתי		קבורה
222	סימן	43-42	בנפל
219-212	סירכות	49-46	
220-219	עורק הריאה	49	עיכובה, בנתיחת נפל מת
203			קדימויות
207-206	עצם כריאה	149-141	בטיפול בזקן
223	פיברוזיס ריאתי	148	בצדקה
218	פלאורה		קדיש
212	פלאוריטיס	46	על נפל
222	קנה	48	על תינוק
2)13-212	קרום הריאה	96	קולגן, שינויי זקנה בו
212	שחפת ריאתית	101	קור, כגורם מוות בזקנים
217,216	תולעים ריאתיות	60-59	קורדייקוס, הגדרתו
218	תמט ריאתי		קטטר
222	בצקת ריאות	135	ברכת "אשר יצר" עליו
221,216	גודש ריאתי	135	תפילה בסמוך לו
113	רעד, בוקן		קימה, בפני זקן - ראה זקן
112			
115,109		104-102	ריאה, חולשתה בזקן
		109	

98	תורשה, בתהליכי הזדקנות	43	שבת, חילולה עבור נפל
114	תזונה, המלצות לזקן	115	שבץ מוחין, בזקן
103	תיאבון, ירידתו בזקן חינוק	115,86	שגרון, בזקן
48	אבילות עליו	124-123	שגרון - ראה "עצבים"
48	קדיש עליו	161	שוטה, הגדרתו
	תלמוד תורה, לאחר		שופט, פסילתו מעבודה
171-165	פרישה מעבודה		שופכנים, ראה "כליות"
120-117	תסמונת אורגנית-מוחית		שופר
128,122			התרת נדרים בחולה
99	תסמונת ההזדקנות המואצת	139-138	שאינה יכולה לשמעו
119	תסמונת השכחה בזקן	139-138	שימוש במעלית ע"מ לשמעו
	תפילה		שחמת - ראה "כבד"
134	פרקדן		שחפת - ראה "כליות", "ריאות"
134	בסמוך לסיר של שופכין	108,104	שיניים - נשירתן בזקן
135	בחולה עם קטטר		שלפוחית השתן -
	תפילין		ראה "כליות"
134	בחולה המשותק בימינו	67-61,47	שם, זמן קריאתו
134	הנחתם ע"י אשה	50	לילד
	תרומה כספית	105,103	לילדה
55-51	לביית חולים	115	שמיעה, חולשתה בזקן
33	למושב זקנים	160	שמש, פרישתו מעבודה
	תרופות	157-156	שרות צבאי, פרישה ממנו
139	ביום כיפור	105	שתן, עצירתו בזקן
136	ברכת הנהנין עליון		

המשתתפים בספר אסיא ו

—	רב הישוב בית אל, ראש ישיבת עטרת כהנים, העיר העתיקה ירושלים.	הרב שלמה הכהן אבינר
—	מנהל מחלקת פנימית מרכז רפואי שערי צדק, ירושלים.	פרופ' א"ס אברהם
—	מנתח לב בכיר, המחלקה לניתוחי לב וחזה ביה"ח הדסה, ירושלים.	פרופ' עזאי אפלבוים
—	החוג לרפואת המשפחה ביה"ס לרפואה ע"ש סקאלר ת"א. והחוג למדעי החברה מכללת יהודה ושומרון.	ד"ר דב ארליך (ד"ל)
—	המחלקה לגרונטולוגיה, האונברסיטה ע"ש ושינגטון סינט-לואיס, מיסורי ארה"ב.	ד"ר אדוין בירמן
—	ר"מ בישיבת התפוצות, הר-ציון, ירושלים.	הרב דב בלר

- הרב משה דוד גרוס — מח"ס אוצר האגדה, ירושלים.
- הרב מרדכי הלפרין — מנהל מכון שלזינגר לחקר הרפואה על פי התורה ע"י המרכז הרפואי שערי צדק ועורך אסיא.
- הרב יהודה הרצל הנקין — מח"ס בני בני, ירושלים.
- הרב אליעזר יהודה וולדינברג — חבר בית הדין הרבני הגדול מחבר שו"ת ציץ אליעזר
- הרב יעקב ויינברגר — פרויקט השו"ת, אונברסיטת בראיילן.
- ד"ר א. וילונסקי — היחידה לטיפול נמרץ בילוד, בי"ח בילינסון.
- הרב יצחק זילברשטיין — רבה של רמת אלחנן, בני ברק, ראש כולל בית דוד חולון.
- הרב שאר'ישוב כהן — הרב הראשי וראש אבות בתי הדין, חיפה.
- הרב קלמן כהנא — ראש בי"מ להלכה בהתיישבות החקלאית, ת.ד. 7900, ירושלים.
- פרופ' יהודה לוי — רקטור בית הספר הגבוה לטכנולוגיה (מכון לב), ירושלים.
- פינחס ליבזון — מנהל מחלקת המיון, הספרייה הלאומית, ירושלים.
- פרופ' דוד מאיר — בונה המרכז הרפואי החדש שערי צדק, ומנכ"ל המרכז לשעבר.
- הרב אביגדור נבנצאל — רבה של העיר העתיקה, ר"מ ישיבת הכותל, ירושלים.
- פרופ' חיים סומר — המחלקה לפיסיולוגיה, בית הספר לרפואה של האונברסיטה העברית והדסה ירושלים.
- הרב מנחם סליי — פרויקט השו"ת, אונברסיטת בראיילן.
- ד"ר מיכאל עמית — רופא ילדים, רח' מיכלין 10, בית וגן, ירושלים
- ד"ר אליעזר פרל — רופא בכיר, ביה"ח הפסיכיאטרי טלביה, ת.ד. 39, ירושלים.
- הרב משה קורצטג — חבר ביה"ד העליון, יוהניסבורג, דרום אפריקה.
- פרופ' ארנולד רוזין — המרכז הרפואי שערי צדק, ירושלים.
- ד"ר אברהם שטינברג — רופא בכיר במחלקת ילדים, מרכז הרפואי שערי צדק.
- הרב יצחק שיף — בית מדרש גבוה להוראה "בית דוד", חולון.